

Providing Strategies to Strengthen Cooperation between Iran and Iraq Emphasizing the Strengths and Weaknesses; Opportunity – Threat

Abuzar Gohari Moqaddam *

Associate Professor of International Relations, Imam Sadiq University, Tehran, Iran
gohari@isu.ac.ir

Alireza Beygi

PhD Student in Political Science, Imam Sadiq University, Tehran, Iran, a.r.beyygi20@gmail.com

Farshad Farhang

M.A. Student in Cultural Studies, Kashan University, Kashan, Iran ffarhang1313@gmail.com

Abstract

Objective: The main purpose of this research is to provide a solution to develop and deepen Iran-Iraq relations and help foreign policy institutions. Also, filling the research gap in this field is one of the sub-goals of this article.

Method: In this article, for data analysis, the SWOT method is used with a descriptive-analytical approach, and information collection is in the form of library and documents.

Results: Due to the political developments in Iraq and the establishment of the Shia majority at the head of the government, the Islamic Republic of Iran has been provided with unique opportunities in the field of cooperation relations. Along with the existing opportunities, there are also threats from Iran's enemies, like America, in Iraq which threatens the interests and national security of Iran.

Conclusion: The Islamic Republic of Iran is facing serious and important issues in the area of Iraq, each of which alone has serious strategic and security effects on the country. One of the important opportunities is to strengthen the relations and economic interactions between Iran and Iraq, the priority of strategic development strategies based on security, and the use of public diplomacy to strengthen the unity between Shiites. Emergence of ethnic, religious (Shia-Sunni) disputes and conflicts, intervention and presence of regional and extra-regional actors in the direction of divergence between the two countries are among the most important threats in the path of interactions between the Islamic Republic of Iran and Iraq.

Key words: Iran, Iraq, Cooperation, Strength, Weakness, Opportunity, Threat

Article type: Research

* Received on 18 September, 2022 Accepted on 8 January, 2023

Cite this article: Gohari Moqaddam, Beygi & Farhang (2023) Providing Strategies to Strengthen Cooperation between Iran and Iraq Emphasizing the Strengths and Weaknesses; Opportunity – Threat, Winter 2023, Vol.11,NO.4, 31-58

DOI: 10.30479/psiw.2023.17869.3155

© The Author(s).

Publisher: Imam Khomeini International University.

Corresponding Author: Abuzar Gohari Moqaddam

E-mail: gohari@isu.ac.ir

ارائه راهبردهای تقویت همکاری‌های ایران و عراق با تأکید بر نقاط قوت – ضعف؛ فرصت – تهدید

ابوذر گوهری مقدم* ID

عضو هیات علمی دانشگاه امام صادق علیه السلام. دانشکده معارف اسلامی و علوم سیاسی gohari@isu.ac.ir

علیرضا بیگی

دانشجوی دکتری علوم سیاسی دانشگاه امام صادق (ع)، ایران a.r.beygi20@gmail.com

فرشاد فرهنگ

دانشجوی کارشناسی ارشد دانشگاه امام صادق (ع) ffarhang1313@gmail.com

چکیده

هدف: هدف اصلی این پژوهش، ارائه راهکار به‌منظور توسعه و تعمیق روابط ایران و عراق و کمک به دستگاه‌های حوزه سیاست خارجی است. همچنین رفع خلأ پژوهشی در این زمینه، از اهداف فرعی این مقاله به‌شمار می‌آید.
روش: در این مقاله، برای تجزیه و تحلیل داده‌ها، از روش SWOT موسوم به «سوات» با رویکرد توصیفی – تحلیلی استفاده شده است و جمع‌آوری اطلاعات، به‌صورت کتابخانه‌ای و اسنادی است.

یافته‌ها: از رهگذر تحولات سیاسی عراق و قرار گرفتن اکثریت شیعه در رأس حکومت، فرصت‌های کم‌نظیری در زمینه روابط همکاری در اختیار جمهوری اسلامی ایران قرار گرفته است. در کنار فرصت‌های موجود، تهدیدهایی نیز از ناحیه دشمنان ایران؛ همچون آمریکا در عراق وجود دارد که منافع و امنیت ملی ایران را در معرض تهدید قرار می‌دهد.

نتیجه‌گیری: جمهوری اسلامی ایران در حوزه عراق، با مسائل جدی و مهمی مواجه است که هریک از آن‌ها، به‌تنهایی تأثیرات راهبردی و امنیتی جدی بر کشور بر جای می‌گذارد. از فرصت‌های مهم می‌توان تقویت روابط و تعاملات اقتصادی بین ایران و عراق، تقدم راهبردهای استراتژیک توسعه‌محور بر امنیت‌محور و استفاده از دیپلماسی عمومی برای تقویت وحدت بین شیعیان نام برد. بروز مناقشات و منازعات قومی، مذهبی (شیعه – سنی)، مداخله و حضور بازیگران منطقه‌ای در جهت واگرایی بین دو کشور نیز از جمله مهم‌ترین تهدیدات در مسیر تعاملات جمهوری اسلامی ایران و عراق است.

واژگان کلیدی: ایران، عراق، همکاری، قوت، ضعف، فرصت، تهدید.

نوع مقاله: پژوهشی

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۱/۶/۲۷ تاریخ پذیرش نهایی: ۱۴۰۱/۱۰/۱۸
استناد: گوهری مقدم، بیگی و فرهنگ (۱۴۰۱)، ارائه راهبردهای تقویت همکاری‌های ایران و عراق با تأکید بر نقاط قوت – ضعف؛ فرصت – تهدید، زمستان ۱۴۰۱، دوره ۱۱، شماره ۴، پیاپی ۴۴: ۳۱-۵۸.

ناشر: دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره) حق مؤلف ©

مقدمه

عراق، به‌عنوان پنجاهمین کشور وسیع جهان و چهارمین کشور وسیع منطقه غرب آسیا و با بیشترین مرز خاکی^۱، پیوندهای تاریخی، مذهبی و اجتماعی قابل توجه با ایران، در میان کشورهای اسلامی و منطقه‌ای از اهمیت زائدالوصفی برای جمهوری اسلامی ایران برخوردار است. روابط دو کشور ایران و عراق، فراتر از روابط همسایگی است و تعلقات دینی، مذهبی، اشتراکات سیاسی، فرهنگی و اشتراکات بسیار زیاد دیگر باعث می‌گردد تا تحولات هریک از کشورها بر دیگری تأثیر بسزایی داشته باشد. عراق، به‌دلیل فرصت‌ها و تهدیدهایی که برای ایران ایجاد کرده است، نقش و اهمیت راهبردی در سیاست خارجی ایران یافته است و همین امر، سبب گردیده تا دشمنان جمهوری اسلامی ایران، با اقداماتی همچون اختلاف‌افکنی میان شیعه و سنی در عراق، موانعی در مسیر تعاملات بغداد - تهران به‌وجود آورند. با این وجود، این مسئله برای پژوهشگران مقاله حاضر به‌وجود آمده است که با وجود اشتراکات بسیار زیاد دو کشور ایران و عراق، چرا روابط، تعاملات و همکاری‌های تهران - بغداد، متناسب با ظرفیت‌های موجود این دو کشور نیست. از این رو، پژوهش حاضر تلاش دارد تا با تبیین مسئله مزبور، راهکارهایی جهت رفع مشکلات و موانع موجود ارائه دهد.

اهمیت پژوهش حاضر، از این حیث است که نگاه واقع‌بینانه‌ای در توسعه روابط با عراق، به دستگاه‌های تصمیم‌ساز و اجرایی در عرصه سیاست خارجی ارائه می‌دهد. ضرورت پژوهش نیز از این حیث است که در صورت عدم بررسی تهدیدهای پیش روی همکاری‌های دوجانبه، ممکن است افکار عمومی عراق، تحت تأثیر رسانه‌های خارجی، به موضع‌گیری علیه جمهوری اسلامی ایران بپردازند.

سؤال اصلی پژوهش عبارت است از: «راهبردهای تقویت همکاری ایران و عراق چیست؟». سؤال‌های فرعی پژوهش نیز عبارتند از: «نقاط قوت همکاری ایران و عراق چیست؟»، «فرصت‌های همکاری ایران و عراق چیست؟»، «نقاط ضعف همکاری ایران و عراق چیست؟» و «تهدیدهای همکاری ایران و عراق چیست؟».

مهم‌ترین هدف نوشتار حاضر نیز یافتن راهکارهای توسعه و تعمیق روابط، ایران و عراق است. کمک به دستگاه‌های اجرایی حوزه سیاست خارجی، در اتخاذ راهبرد صائب در قبال عراق و برطرف نمودن خلأهای پژوهشی در این رابطه نیز از دیگر اهداف این پژوهش است.

۱. ایران در بین ۱۵ همسایه خود، طولانی‌ترین مرز (در حدود ۱۴۵۸ کیلومتر مربع) را با کشور عراق دارد که جزو امن‌ترین مرزهای مشترک، بین دو کشور است.

روش پژوهش

روش SWOT که در زبان فارسی، آن را «سوات» می‌خوانند؛ روشی است که نخستین مرتبه توسط یک مشاور کسب و کار آمریکایی به نام آلبرت هامفری^۱ در دهه ۶۰ قرن نوزدهم ابداع گردید (Jain, 2015: 2). در آن زمان، این الگوی تحلیل به‌عنوان یک ابزار مدیریتی کارآمد شناخته می‌شد؛ اما پس از آن که فردی با عنوان جک ولش^۲، مدیر بازرگانی شرکت جنرال الکتریک، در سال ۱۹۸۰ از آن، برای مطالعه راهبردهای شرکت جنرال الکتریک و افزایش بهره‌وری این شرکت چندملیتی بهره برد، در سطح جهان شناخته شد (Abdi, 2003: 1).

در ابتدای معرفی روش تحلیل سوات، بایستی عنوان داشت که این روش، یک ابزار کلاسیک برنامه‌ریزی راهبردی است که ابتدا در سازمان‌ها، بنگاه‌های بازرگانی و غیره مورد استفاده قرار گرفت. پس از آن که کارایی و سودمندی این روش، به منصفه ظهور رسید، شاخه‌های مختلف علوم انسانی؛ از جمله علوم سیاسی، جهت ساماندهی تحلیل‌های خود از آن بهره بردند. پس از مدتی نیز با پیوند علوم سیاسی با رهیافت نهادی و ورود نگرش‌های مختلف جامعه‌شناختی؛ همچون جامعه‌شناسی سازمان‌ها که دولت را به‌مثابه سازمانی در نظر می‌گیرد که در سطح منطقه‌ای و بین‌المللی نیز باید با دول دیگر و کشورهای مختلف به‌مثابه سازمان‌های هم‌عرض یا رقیب، همکاری یا رقابت داشته باشد، استفاده از این روش، در علوم سیاسی و روابط بین‌المللی بسیار مؤثر و کارآمد دانسته شد (خواجه‌بوی، ۱۳۹۳: ۲).

عبارت سوات، اصطلاح مختصر حروف نخست کلمات «قوت»^۳، «ضعف»^۴، «فرصت»^۵ و «تهدید»^۶ بوده که بر شناخت نقاط قوت، نقاط ضعف، فرصت‌ها و تهدیدها متمرکز است که در ذیل معنای هر یک از عبارات فوق بیان می‌گردد (Gulam, 2020: 6-9).

قوت: قوت یا قدرت، به معنای نقاط قوت برای دستیابی به اهداف است؛ زیرا اشاره به منابع یا توانایی‌های بالقوه‌ای دارد که یک بازیگر حقیقی یا حقوقی می‌تواند، برای نیل به منافع خود از آن استفاده کند.

ضعف: ضعف یا محدودیت، به نقاط ضعف یک بازیگر در دستیابی به منافع اشاره دارد؛ زیرا ضعف، محدودیت یا کمبودها در مؤلفه‌های قدرت نرم یا سخت، ممکن است مانع از دستیابی یک بازیگر حقیقی یا حقوقی به منافع ملی خود شود.

1. Albert S. Humphrey
2. Jack Welch
3. Strength
4. Weakness
5. Opportunity
6. Threat

فرصت: فرصت به موقعیت‌های مطلوب خارج از محیط حکمرانی بازیگر اشاره دارد که می‌تواند منجر به تحقق اهداف ملی یا فراملی بازیگر شود. این مؤلفه، نگاه بیرونی به منافع ملی بازیگر و امکان تحقق آن دارد.

تهدید: تهدید به وضعیت‌های نامطلوب خارج از محیط حکمرانی بازیگر اشاره دارد که می‌تواند با آسیب رساندن به راهبردهای بازیگر، مانع از تحقق اهداف ملی و فراملی آن گردد. تهدید نیز همانند مؤلفه فرصت نگاه بیرونی به منافع ملی بازیگر و امکان تحقق آن دارد. هدف اساسی در روش سوات، پیوند دادن نقاط قوت و ضعف با فرصت‌ها و تهدیدهاست. به عبارتی مقصود از به‌کارگیری این روش از یکسو، استفاده از فرصت‌ها و تبدیل آن‌ها، به مؤلفه قدرت و از سوی دیگر مقابله با تهدیدات و جلوگیری از ضعف سازمان است. از رهیافت این روش، می‌توان نقاط قوت و ضعف سیاست‌گذاری خود (S-W) و همچنین فرصت‌ها و تهدیدهای گسترده‌تر (O-T) آن را شناسایی کرد (David F, 2010: 64)؛ زیرا این روش، بر آنالیز عوامل مثبت و منفی درون‌سازمانی (قدرت، ضعف) و برون‌سازمانی (فرصت، تهدید) تأکید می‌کند و به دنبال پرداختن به مسئله برنامه‌ریزی راهبرد و سیاست‌گذاری از منظری دوگانه است:

الف) ارزیابی خارجی (تهدیدها و فرصت‌ها در منطقه)

ب) ارزیابی داخلی (نقاط قوت و ضعف درونی کشور)

جدول (۱): جدول ماتریس سوات

SWOT		نقاط مثبت	نقاط منفی
		(S): قوت‌ها	(W): ضعف‌ها
تاثیر داخلی	(S1) (S2)	(W1) (W2)	
	(O): فرصت‌ها	(T): تهدیدها	
تاثیر خارجی	(O1) (O2)	(T1) (T2)	

(مأخذ: وبسایت BioEnergyFarm)

مبانی نظری

همکاری‌های بین‌المللی

عبارت «همکاری»، یکی از مفاهیم پرکاربرد و پرسامد در ادبیات روابط بین‌الملل است. این مفهوم، دارای تعاریف و تلقی‌های مختلفی است. برخی آن را «وضعیت مورد توافق طرف‌های همکاری جهت حصول منافع هریک از اعضا، از طریق پرداخت هزینه و تبادل به اقدام و کنش منسجم و هماهنگ» می‌نامند (Zartman and Touval, 2010: 1). برخی دیگر نیز آن را «یک نوع رابطه و الگویی از تعاملات بین دو یا چند بازیگر» عنوان می‌دارند (دهقانی فیروزآبادی،

۱۴۰۰: ۹۰). برخی دیگر از پژوهشگران، «سازگار ساختن رفتار بازیگران با ترجیحات بالفعل یا مورد انتظار دیگران از طریق هماهنگ‌سازی سیاست‌ها» را یک تعریف معیار، برای مفهوم همکاری دانسته‌اند (دهقانی فیروزآبادی به نقل از Axelrod and Keohane, 1985: 226).

عده‌ای نیز معتقدند؛ همکاری بین‌المللی به معنای توسعه استانداردهای مشترک توسط دولت‌ها و سازمان‌ها با هدف ایجاد برنامه‌هایی است که مزایا و محدودیت‌هایی را در نظر می‌گیرد که به شکل بالقوه می‌تواند، به بیش از یک جامعه و حتی همه جامعه بین‌المللی تعمیم پیدا کند (Eiiti Sato, 2010: 42).

اساساً سیستم همکاری بین‌المللی، از ویرانه‌های جنگ جهانی دوم متولد شد، هنگامی که ایالات متحده از اعتبارات خود، برای کمک به بازسازی اروپای جنگ‌زده استفاده کرد (Tandon 2008: 8). واقعیت امر، این است که در برهه کنونی جهانی شدن، همه ملت‌ها باید سیاست همکاری بین‌المللی را تعقیب کنند. پدیده «جهانی شدن» اساساً به این معناست که وضعیت سیاسی، اقتصادی و اجتماعی، عمیقاً با واقعیت بین‌المللی ادغام شده است و در نتیجه، ثبات نهادها و سیاست‌ها، با هدف توسعه اقتصادی و ارتقای امنیت منطقه‌ای و جهانی، به طور فزاینده‌ای به تعامل و همکاری با حوزه بین‌المللی وابسته است (Eiiti Sato, 2010: 44). در چند سال گذشته، نظریه‌های همکاری بین‌المللی به بازیگران غیردولتی (NSA)، هنجارها و ایده‌های فراملی و اثربخشی همکاری‌ها توجه ویژه‌ای داشته‌اند (Kate O'Neill, 2004: 2).

از نظر رئالیست‌ها، همکاری بین‌المللی، تنها زمانی منطقی است که منافع ملی حیاتی طرفین در نظر گرفته شود. در سنت فکری ماکیاوولی - هابزی تعهدات بین‌المللی که جدا از تعقیب منافع ملی باشد، اساساً رد می‌شود و محاسبه عقلانی، منافع ملی را عامل اصلی همکاری یا مناقشه بین ملت‌ها می‌داند. بر این اساس، معیار اولیه برای همکاری بین‌المللی این است که توازن مشخصی بین منافع ملی رقبا در نظر گرفته شود (Lauri Siitonen, 1990: 18).

هم‌چنین رئالیست‌ها معتقدند که دولت‌ها بیشتر به کسب منافع نسبی اهمیت می‌دهند تا منافع مطلق و آن‌ها نگران توازن قوا هستند. به عبارتی واقع‌گرایان استدلال می‌کنند؛ حتی زمانی که همکاری بین‌المللی منافع مطلق ارزشمندی را برای دولتی به ارمغان می‌آورد، اگر آن دولت متوجه شود که شرکای آن، به دستاوردهای بزرگتری دست پیدا می‌کنند، همکاری نخواهد کرد. مسائل مربوط به منافع نسبی عمدتاً در بحث امنیت مطرح می‌شوند و بنابراین، همکاری امنیتی بین کشورها را سخت‌تر خواهد کرد. ثانیاً؛ هر دولت نگران است که دستاوردهای حاصل از همکاری به‌طور نابرابر توزیع شود و در نتیجه وضعیت موازنه قدرت را وخیم‌تر سازد. ثالثاً، دولت‌ها می‌ترسند که همکاری ممکن است، دولت را بیشتر به دیگران وابسته سازد و در نتیجه به حاکمیت وی آسیب رساند (Thanh Phan, 2018: 9-10). با این حال، واقع‌گرایان در هیچ‌کجا ادعا نمی‌کنند که همکاری بین دولت‌ها غیرممکن است، بلکه نکته‌ای که بر آن تأکید می‌کنند؛ این است که

همکاری بین‌المللی به‌سختی به دست می‌آید و ادامه می‌یابد (Mohammed Nuruzzaman, 2008: 3).

پاراادایم مسلط معاصر، برای بحث همکاری‌های بین‌المللی، انترناسیونالیسم لیبرال است که در آن دولت‌ها به‌طور رسمی در مورد معاهدات چندجانبه مذاکره می‌کنند و سازمان‌های بین‌المللی را تأسیس می‌کنند. هسته اصلی پروژه انترناسیونالیسم لیبرال، با تأسیس سازمان ملل متحد و نهادهای برتون وودز؛ یعنی بانک جهانی، صندوق بین‌المللی پول و سازمان تجارت جهانی شکل گرفته است (Kal Raustiala, 2002: 18).

با وجود انتقادهایی از مسئله همکاری بین‌المللی توسط برخی اندیشمندان، اما همکاری چندجانبه / بین‌دولتی هنوز محور حکومت جهانی، برای حل اکثر مسائل منطقه‌ای و بین‌المللی است. این فرآیندهای چندجانبه و سازمان‌های بین‌المللی هستند که اغلب باعث ایجاد مشارکت و تعامل بین‌المللی می‌شوند؛ همانند اجلاس جهانی ژوهانسبورگ در مورد توسعه پایدار (WSSD) در سال ۲۰۰۲ (Pattberg et al. 2012: 1).

همکاری بین‌المللی انواع و اشکال گوناگونی دارد. این مفهوم، براساس ماهیت و نوع بازیگران، شکل، نوع همکاری و حوزه موضوعی به چند دسته تقسیم می‌شود. همکاری بین‌المللی، بر اساس شیوه و شکل، به دو صورت رسمی و غیررسمی قابل تقسیم است. بر اساس حوزه فعالیت‌های همکاری، به انواع مختلف همکاری‌های بین‌المللی سیاسی، امنیتی، اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی و غیره تقسیم گردیده است. همکاری بین‌المللی بر اساس ماهیت و نوع بازیگران بین‌المللی نیز به دو نوع همکاری بین‌المللی بین‌دولتی و غیردولتی تقسیم می‌شود (دهقانی فیروزآبادی، ۱۴۰۰: ۹۰-۹۱).

همکاری بین‌دولتی دوجانبه میان دولت‌ها و کشورها مهم‌ترین، رایج‌ترین و شاخص‌ترین همکاری بین‌المللی است که در نظریه‌های روابط بین‌الملل رواج دارد (Sterling-Folker, Jennifer, 2002). همکاری بین‌المللی بین‌دولتی نیز خود به دو قسم میان‌حکومتی و بین‌حکومتی تقسیم می‌گردد. همکاری بین‌حکومتی، عبارت است از: همکاری مستقیم حکومت‌های دو یا چند کشور که از طریق تصمیم‌سازی داخلی درون کشورها اجرایی می‌شود. همکاری بین‌حکومتی، از سوی تصمیم‌گیرندگان و کارگزارانی مدیریت و هدایت می‌شود که رسماً مسئولیت سیاست خارجی کشور خود را بر عهده دارند. همکاری میان‌حکومتی نیز در چهارچوب روابط و تعاملات میان دو یا چند واحد تشکیل دهنده حکومت، به‌صورت غیررسمی صورت می‌پذیرد (Raustiala, 2002: 10-11) که عبارت است از مجموعه‌ای از تعاملات مستقیم، میان واحدهای زیرمجموعه حکومت‌ها که به‌وسیله سیاست‌های هیئت یا رئیس حکومت‌ها، به‌صورت مستقیم و از نزدیک کنترل نمی‌شود (Keohane and Nye, 1974: 43).

پیشینه روابط جمهوری اسلامی ایران و جمهوری عراق

تاریخ معاصر عراق، فراز و فرودها، تحولات خشن و کودتاهاى خونین بسیاری را تجربه کرده است؛ به گونه‌ای که از زمان تأسیس این کشور تا به قدرت رسیدن صدام حسین، در سال ۱۹۷۹ بیش از ۱۳ کودتای نظامی و حکومت نظامی رخ داده است. این رخدادها عبارتند از: قیام‌های مردم علیه استعمار انگلستان در سال ۱۹۲۰ و در پی آن، به قدرت رسیدن ملک فیصل، فرزند پادشاه حجاز در عراق در سال ۱۹۲۱، مرگ مشکوک ملک فیصل بر اثر مسمومیت در سوئیس و به قدرت رسیدن ملک غازی، پسر وی در سال ۱۹۳۳، مرگ ملک غازی در اثر تصادف ساختگی و به قدرت رسیدن فرزند وی؛ یعنی ملک فیصل دوم در سال ۱۹۳۹، کودتای عبدالکریم قاسم علیه ملک فیصل در سال ۱۹۵۸، کودتای عبدالسلام عارف، علیه عبدالکریم قاسم در سال ۱۹۶۳، مرگ مشکوک عبدالسلام عارف، در یک تصادف ساختگی و به قدرت رسیدن برادر وی؛ یعنی عبدالرحمن عارف در سال ۱۹۶۶، کودتای احمدحسن البکر علیه عبدالرحمن عارف در سال ۱۹۶۸ و اجبار احمدحسن البکر به کناره‌گیری از حکمرانی و به قدرت رسیدن صدام حسین در سال ۱۹۷۹ (خسروی، ۱۳۹۰: ۸۰؛ حکیم، بی تا: ۴-۷).

بخش مهمی از تاریخ روابط ایران با دولت و مردم و گروه‌های عراقی، به دوره حکمرانی صدام حسین مربوط است. صدام حسین، در دوره زمامداری خود بسیار به تقابل با ایران می‌پرداخت و در این رابطه، نمادهای ضدایرانی بسیار زیادی از خود به جای گذاشت (فرارو، ۱۳۹۲/۱/۱۴)؛ اما پس از حمله آمریکا به عراق و سرنگونی حزب بعث، روابط عراق با جمهوری اسلامی ایران بهبود یافت. البته می‌بایست خاطر نشان کرد که در سال‌های اخیر، پس از سرنگونی حکومت بعثی صدام حسین، روابط ایران و عراق، متأثر از روابط بغداد با پایتخت‌های غربی به ویژه با واشنگتن بود؛ اما با این حال، صرف سرنگونی حزب بعث و اعدام صدام حسین به عنوان یکی از مهم‌ترین دشمنان جمهوری اسلامی ایران، تأثیر شگرفی در روابط ایران و عراق داشت (Mumtaz, 2005: 14).

سقوط رژیم بعث، یک فرصت تاریخی جهت تغییر ژئوپلیتیک تهدید به فرصت پیشروی جمهوری اسلامی ایران قرار داد. دگردیسی مطلوب نظر در کشور هم‌جوار با مرزهای غربی ایران، موجبات خروج از انزوای ژئوپلیتیک و یا به بیان بهتر، بازتولید ژئوپلیتیک با محوریت تشیع و همچنین افزایش نفوذ و عمق راهبردی ایران در تحولات منطقه غرب آسیا را فراهم نمود. کشور عراق، در میان همسایگان ایران، به دلیل اشتراکات و پیوندهای مذهبی، فرهنگی، تاریخی و تمدنی، از اهمیت بسزایی برخوردار است. درحقیقت، الزامات و مقتضیات همسایگی، دارا بودن مرزهای طولانی با جمهوری اسلامی، برخورداری از حوزه منافع و امنیت مشترک، جایگاه ویژه ژئوپلیتیکی، بهره‌مندی از ذخایر انرژی غنی و ظرفیت‌های بالای اقتصادی؛ از جمله فرصت‌های

همکاری میان دو کشور به شمار می‌آید که عراق را در حوزه منافع حیاتی و راهبردی جمهوری اسلامی ایران قرار می‌دهد.

با سقوط صدام، مناسبات دو کشور برای نخستین بار در طول تاریخ، در ابعاد سیاسی، اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی و نظامی، وارد مرحله جدیدی شد. در طول نزدیک به دو دهه از جابه‌جایی بلوک قدرت در ساختار سیاسی عراق، ایران تلاش نمود تا با کمک به استقرار و تثبیت دولت شیعی، نسبت به تقویت ابعاد مختلف حضور خود در این کشور اقدام نماید.

نقاط قوت همکاری‌های ایران و عراق

حضور شیعیان در حاکمیت

سقوط نظام بعث و تغییر ساخت قدرت و سیاست در عراق و قرار گرفتن اکثریت شیعه در رأس حکومت این کشور، نقطه عطفی در روابط دو کشور به حساب می‌آید که روند حرکتی عراق را از دشمن راهبردی، به یک شریک و متحد منطقه‌ای تبدیل نمود. ظهور دولت شیعی، پس از سرنگونی صدام حسین و حضور شیعیان در ساختارهای سیاسی و اجتماعی عراق، از نقاط قوتی است که به‌متابسه سرمایه ارزشمندی برای محور مقاومت به‌خصوص جمهوری اسلامی ایران تلقی می‌شود. حضور چشمگیر شیعیان در حاکمیت عراق، جمهوری اسلامی ایران را از محاصره کشورهای سنی مذهب رهایی بخشید و مقاومت منطقه‌ای آن را توسعه داد. قدرت شیعیان عراق، به شکل عام، به‌معنای قدرت‌یابی محور مقاومت بوده و ضعف آنان نیز ضعف جمهوری اسلامی و محور مقاومت به‌شمار می‌رود (Mumtaz, 2003: 78).

مراسم اربعین

مراسم اربعین حسینی، یکی از مهم‌ترین و بزرگ‌ترین ظرفیت‌ها و فرصت‌های جمهوری اسلامی ایران و عراق، جهت افزایش همکاری‌ها است. همبستگی اجتماعی جهت توسعه و تعمیق سرمایه اجتماعی، احیا و تقویت باورها و ارزش‌های اسلامی در راستای ایجاد تمدن نوین اسلامی، ایجاد وحدت و یکپارچگی در بزرگترین اجتماع انسانی جهان، پیشبرد راهبردهای اجتماعی - فرهنگی در بزرگترین جنبش اجتماعی جهان، هم‌افزایی در پیشبرد اهداف سیاسی؛ همچون حمایت از آرمان فلسطین و مقابله با استکبار، تمثیل‌سازی از جامعه مهدوی، تقویت همبستگی میان شیعیان منطقه و جهان و غیره، از جمله مهم‌ترین نقاط قوت و فرصت مراسم اربعین، نه‌تنها برای دو کشور ایران و عراق، بلکه برای بیشتر کشورهای اسلامی است (Institute for Strategic Research, 11/7/2017).

کشاورزی

عراق طی سال‌های اخیر، به‌دنبال تنوع بخشیدن به سید صادراتی خود بوده است. یکی از برنامه‌های این کشور، خودکفایی در بخش کشاورزی است؛ موضوعی که ظرفیت مناسبی جهت

صادرات انواع ملزومات کشاورزی؛ از جمله کود، بذر و تجهیزات کشاورزی از ایران به عراق به‌شمار می‌رود (محموظی، ۱۳۹۹/۲/۹).

علاوه بر صادرات مواد لازم کشاورزی به عراق، انتقال تجربیات و امکانات ایران به عراق نیز می‌تواند یکی از این فرصت‌ها باشد؛ چراکه ایرانیان در زمینه تولید محصولات کشاورزی، تجربه‌ای هزارساله داشته و همین امر سبب گشته تا در دوران تحریم، با کمترین نیاز به واردات محصولات کشاورزی از خارج، حجم زیادی از میوه‌های خود را به سایر کشورها نیز صادر کند (Keddie, 1968: 69; Motamed, 2017: 19). در حال حاضر نیز جمهوری اسلامی ایران، در زمینه تولید محصولات کشاورزی، تجربه و امکانات چشمگیری دارد و می‌تواند در جنوب عراق، زمین‌های کشاورزی بسیار زیادی را به زیر کشت ببرد - موضوعی که در سوریه نیز دنبال می‌کند - نزدیکی جغرافیایی، تشابهات اجتماعی در سبک زندگی و مصرف، پیشینه همکاری‌ها و تعاملات تاریخی، برخورداری عراق از منابع آب زیرزمینی کافی و زمین‌های حاصلخیز و برخورداری ایران، از تجربه و توانمندی و فناوری کافی در این خصوص، نقاط قوت این دو کشور همسایه به‌شمار می‌رود.

خدمات فنی - مهندسی

اقدام عادل عبدالمهدی در تهاثر نفت، در برابر خدمات عمرانی با چین، نشان از نیاز عراق به خدمات مهندسی و عمرانی است. جمهوری اسلامی ایران، با برخورداری از تعداد بالای فارغ‌التحصیلان رشته مهندسی عمران و سابقه و تجربه طولانی در فعالیت‌های صنعتی و عمرانی، این توانایی را دارد تا با هزینه کمتری نسبت به دیگر شرکت‌های خارجی، از طریق شرکت‌های مهندسی قدرتمندی؛ همچون گروه مینا در مناطق جنوبی عراق به ارائه خدمات مهندسی مبادرت ورزد (TehranTimes, 10/12/2021).

گردشگری

تعامل گسترده مردم دو کشور ایران و عراق، از رهیافت گردشگری‌های مختلف، همگرایی اجتماعی قابل‌توجهی میان دو جامعه به‌وجود می‌آورد. انواع مختلف گردشگری، به‌ویژه گردشگری مذهبی و گردشگری سلامت، از مزیت‌های جمهوری اسلامی ایران، برای مردم عراق است. تا قبل از شیوع پاندمی کووید ۱۹، سالانه از حدود ۵ میلیون و ۵۰۰ هزار توریستی که وارد ایران می‌شد، یک‌سوم آنان عراقی بودند که با اهداف غالباً زیارتی و درمانی وارد ایران می‌شدند. از این میزان، حدود ۲ میلیون و ۵۰۰ هزار نفر از آنان وارد شهر مشهد می‌شدند (مدتور، ۱۳۹۷/۱۱/۲۷).

توانمندی و پیشرفت جمهوری اسلامی ایران در عرصه پزشکی نیز زمینه مناسبی را برای گردشگری سلامت در کنار گردشگری دینی و مذهبی، با عراق فراهم ساخته است. استقبال مناسب

جمهوری اسلامی ایران از بیماران عراقی، توانسته است چهره خوبی از صنعت پزشکی ایران و جامعه علمی ایران در نزد جامعه عراقی به وجود بیاورد. این نقطه قوت، نیازمند تقویت بیش از پیش است (Mokhtari and Mohammadzadeh, 2019: 807).

مناسبت‌های مشترک ضدصهیونیستی

یکی از نقاط اشتراک مردم ایران و عراق، برخورداری از روحیه ضداستکباری و امپریالیستی است. از سال ۱۹۱۷ تا ۱۹۲۰، دو قیام برجسته و همگانی علیه نیروهای انگلیسی در عراق به وقوع پیوست که نشان از روحیه ضد استکباری تاریخی در بین اکثریت مردم عراق دارد. این امر، موجب تعیین مناسبت‌های مشترک ضدصهیونیستی همچون روز قدس دارد. ایجاد و تقویت چنین مناسبت‌های مشترک، به افزایش همگرایی و وحدت مسیر دو ملت ایران و عراق، کمک بسزایی خواهد کرد.

اماکن متبرکه

وجود اماکن متبرکه و مقدسه ایران و عراق در طول تاریخ، افزایش نقش بسزایی در افزایش همگرایی و تعاملات ملت‌های ایران و عراق داشته است. عتبات دو کشور، در سیاست خارجی بغداد و تهران نیز مؤثر بوده است و موجب شکل‌گیری دیپلماسی زیارت در هر دو کشور گردیده که لازم است، بیش از پیش مورد توجه قرار گرفته و تقویت شود (پورحسن، ۱۳۹۸: ۶۸-۶۹).

فرصت‌های همکاری‌های ایران و عراق

سقوط نظام بعث و تغییر ساخت قدرت و سیاست در عراق و قرار گرفتن اکثریت شیعه در رأس حکومت این کشور، نقطه عطفی در روابط دو کشور به حساب می‌آید که روند حرکتی عراق را از دشمن راهبردی، به یک شریک و متحد منطقه‌ای تبدیل نمود. این تغییرات، باعث خلق زمینه‌ها و فرصت‌های جدیدی برای جمهوری اسلام ایران در ابعاد گردید که به شرح ذیل است:

- ظهور دولت جدید شیعی و حضور حداکثری شیعیان در ساختار سیاسی و اجتماعی عراق؛
- خروج ایران از محاصره ایدئولوژیک رژیم‌های متخاصم سنی؛
- افزایش عمق راهبردی منطقه‌ای ایران در منطقه راهبردی غرب آسیا؛
- دگردیسی موازنه قدرت به نفع ایران در منطقه با روی کارآمدن دولت شیعی در عراق؛
- مدیریت بحران‌های منطقه‌ای، با بهره‌مندی از مزیت ژئوپلیتیکی عراق؛
- ایجاد شبکه مؤثری از متحدان و موثلفان همسو با جمهوری اسلامی ایران در طیف‌های گوناگون سیاسی، اقتصادی و اجتماعی.

نقاط ضعف همکاری‌های ایران و عراق

عدم استقلال سیاسی کامل حاکمیت

در نگاه جمهوری اسلامی ایران، عراق مطلوب کشوری مستقل، عزتمند، امن، فعال و اثرگذار در منطقه است (مقام معظم رهبری آیت الله خامنه‌ای (مد ظله العالی)، بیانات در مورخه ۱۳۹۹/۴/۳۱). این در حالی است که علاوه بر عوامل داخلی؛ همچون فساد سیاسی و اقتصادی، سوء مدیریت، مسلح بودن تمام گروه‌های سیاسی، عدم تنویر افکار عمومی و ضعف آگاهی سیاسی جامعه و غیره، عوامل خارجی نیز در ضعف ساختار سیاسی عراق و عدم استقلال سیاسی حاکمیت آن دخیل بوده‌اند (Alaaldin, 2021).

از دیرباز، دشمنان عراق در استقلال سیاسی حاکمیت عراق، خلل‌هایی را به وجود آورده‌اند. در گذشته، انگلیس و امروزه آمریکا و رژیم صهیونیستی و به‌تازگی برخی از کشورهای عربی منطقه؛ همچون عربستان سعودی و امارات، به‌دنبال دخالت در امور داخلی عراق و وابسته کردن مسئولان این کشور به خود بوده‌اند؛ زیرا از ظرفیت‌های بسیار زیاد انسانی و غیرانسانی کشور و اجتماع عراق آگاهی دارند و در پی بهره‌گیری از این ظرفیت‌ها، جهت نیل به اهداف خود هستند. کشور ترکیه نیز به‌صورت غیرمستقیم، این راهبرد را دنبال می‌کند تا از ضعف حکومت مرکزی عراق، جهت دخالت در این کشور و سرکوب و تضعیف کُردهای اقلیم کردستان بهره‌برداری کند. افزایش زمینه مداخله نیروهای منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای، به‌سبب وجود دولت ضعیف و ناکارآمد در عراق نیز یکی دیگر از نتایج عدم استقلال سیاسی حاکمیت عراق است.

دخالت کشورهای منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای در امور داخلی عراق، مانع از استقلال سیاسی کافی و مناسب حاکمیت این کشور در تعیین مسیر خود شده و در اغلب موارد نیز مانع از همکاری راهبردی و عمیق آن با جمهوری اسلامی ایران می‌شود. عدم استقلال سیاسی حاکمیت عراق، مانع پیشبرد کنش و همکاری‌های مشترک منطقه‌ای جمهوری اسلامی ایران و عراق شده و موجب بی‌نتیجه ماندن پرونده‌های مشترک منطقه‌ای می‌گردد.

وابستگی اقتصادی - سیاسی عراق به سیستم اقتصادی آمریکا

کشور عراق، در دوران حکومت صدام حسین، به‌دلیل حمله به کویت در سال ۱۹۹۰ - ۱۹۹۱، با تحریم‌های سازمان ملل متحد و کاهش محسوس صادرات نفت، از ۳ میلیون و ۵۰۰ هزار بشکه به ۶۰۰ هزار بشکه در روز مواجه گردید. بغداد، به‌دلیل این که پیش از این، ۱۲۵ میلیارد دلار بدهی بانکی داشته و به‌میزان ۱۹۹ میلیارد دلار نیز متحمل هزینه‌های جنگ شده بود، در شرایط اقتصادی نامناسبی قرار داشت (Barton and Crocker, 2003: 23).

از سال ۱۹۹۵، مطابق قطعنامه ۹۸۶ شورای امنیت سازمان ملل متحد، برنامه نفت در برابر غذا در این کشور اجرا شد تا بخشی از نیازهای مردم تأمین شود. بر اساس این قطعنامه، بغداد جهت تهیه غذا و دارو، می‌بایست درآمدهای حاصل از فروش محصولات نفتی خود را به حساب

«فدرال رزرو» بانک مرکزی آمریکا واریز کرده و از طریق آن، به تهیه مواد غذایی و دارو می‌پرداخت (Barton and Crocker, 2003: 24).

پس از سرنگونی حزب بعث و رژیم صدام حسین و اجرای الگوی ملت‌سازی آمریکا در عراق، ساختار سیاسی و اقتصادی این کشور، بسیار به سیستم اقتصادی آمریکا وابسته شد. استقراض ۳۳ میلیارد دلاری از نهادهای مالی وابسته به آمریکا؛ همچون صندوق بین‌المللی پول (IMF)، اعمال کنترل و نظارت آمریکا بر بانک تجارت (CBI) و بانک مرکزی (TBI) عراق، کنترل نوسانات نرخ ارز و کاهش تورم توسط آمریکا و غیره، همگی نشان دهنده میزان وابستگی عراق پس‌اصدام به سیستم اقتصادی و تصمیمات سیاسی آمریکا بود. این میزان از وابستگی بغداد به واشنگتن، موجب تضعیف روابط اقتصادی تهران با بغداد، در دوران پس‌اصدام شد (سحاب، ۱۴۰۰: ۲۷-۲۸).

محدودیت تعاملات ایران به کارگزار

پس از آن که رژیم بعث صدام حسین سرنگون شد، ساختار سیاسی عراق دائم از تصمیمات گروه‌ها و احزاب سیاسی تأثیر می‌پذیرفت. جمهوری اسلامی ایران نیز اغلب با این گروه‌ها و احزاب سیاسی شیعه که به‌مثابه بخش کوچکی از کارگزاران ساختار سیاسی هستند، در ارتباط بوده است. این درحالی است که تمرکز تعاملات و ارتباطات به گروه‌ها و احزاب سیاسی، به‌ندرت توانسته است اهداف و برنامه‌های سیاسی جمهوری اسلامی ایران را محقق سازد؛ زیرا ساختارهای اجتماعی جامعه عراق، به‌سرعت در حال تغییر بوده و به‌مانند گذشته نمی‌توان صرفاً با تکیه بر توان سیاسی اشخاص و احزاب، تصمیم مناسبی اتخاذ کرده و برنامه‌ریزی سیاسی داشت (قطرانی، ۱۴۰۰/۱۲/۲۶). از این رو می‌بایست، تعاملات جمهوری اسلامی ایران از سطح کارگزاران شیعه، به ساختار سیاسی کلان عراق تعمیم یابد.

بی‌توجهی به قشر خاکستری

عمده توده‌های جامعه عراق در طیف شیعه، نه مشکلی با جمهوری اسلامی دارند و نه پیوند عمیقی با آن برقرار کرده‌اند؛ بلکه قشری خاکستری بوده که به آرمان‌ها و آموزه‌های اسلامی علقه دارند. این قشر، برخی مواقع بازیچه بازی‌های سیاسی احزاب و شخصیت‌های سیاسی می‌شوند. روابط ایران و گروه‌های مقاومت نیز برخی مواقع، تحت تأثیر اعتراضات این قشر قرار می‌گیرد. درحقیقت، بی‌توجهی به این قشر سبب شده تا عده‌ای که بالقوه می‌توانند هم‌پیمان گروه‌های مقاومت باشند، به‌صورت بالفعل، به تهدیدی برای مقاومت تبدیل شده و در تجمعات علیه مقاومت و جمهوری اسلامی ایران شرکت می‌کنند. از این رو لازم است، برنامه‌ریزی مناسبی جهت جذب این گروه صورت پذیرد.

عدم خروج کامل آمریکا از عراق

چنین به نظر می‌رسد که خروج یا اخراج آمریکا از عراق، به صورت کامل تحقق نمی‌یابد و ایالات متحده، برای توجیه حضور ۲۵۰۰ نیروی نظامی خود در عراق، به تغییر مأموریت از مأموریت‌های رزمی و عملیاتی، به فازهای آموزشی، رایزنی، مستشاری و اطلاعاتی متوسل می‌شود. تأسیس دانشگاه آمریکایی در بغداد در سال ۲۰۱۹، در راستای این تغییر راهبرد است. آمریکا پیش از این، در سلیمانیه عراق، اربیل، صلاح‌الدین و دهوک، دانشگاه‌هایی را تأسیس کرده بود؛ اما اینک به صورت تخصصی، برای رشته‌های مدیریت و علوم انسانی در پایتخت عراق، دست به احداث دانشگاه بزند تا به پرورش سیاستمداران آتی عراق بپردازد (خبرگزاری دانشجو: ۱۳۹۹/۱۲/۲۳).

آمریکایی‌ها به این نتیجه رسیده‌اند که راه مقابله با ایران، از طریق حضور نظامی در عراق ممکن نیست؛ بنابراین میزان نیروهای نظامی خود در این کشور را کاهش داده‌اند تا هم به نوعی خواسته قشری از مردم و سیاستمداران عراقی را اجابت کرده باشند و هم علاوه بر کاستن از هزینه‌های خود، به شیوه‌های نرم دیگری، به تقابل با ایران بپردازند (آینده بان، ۱۴۰۰: ۷).

کم‌توجهی به اهل سنت

اهل سنت عراق، از سال ۲۰۱۱ تا سال ۲۰۱۴، تظاهرات متعددی علیه حکومت مرکزی وقت، به‌علت کم‌توجهی به اهل سنت و عدم مدیریت صحیح خواسته‌های آن‌ها به وجود آوردند. این تظاهرات، زمینه‌ساز شکل‌گیری گروه تروریستی داعش شد؛ زیرا داعش از ناراضی‌های اهل سنت بهره برده و سوار بر موج ناراضی‌ها، با هماهنگی رهبران اهل سنت، وارد استان‌های سنی مذهب همچون موصل، صلاح‌الدین و الانبار شد (حکیم، بی‌تا: ۱۱-۱۲). در این دوره، نوری المالکی، مقام نخست‌وزیری را عهده‌دار بود. نوری المالکی که به نزدیکی با ایران شهرت دارد، در دوران نخست‌وزیری خود، برخی راهبردها را در پیش گرفت که مورد قبول جمهوری اسلامی ایران واقع نگردید. در صورتی که بسیاری از اقدامات و تصمیمات نوری المالکی، مورد قبول جمهوری اسلامی ایران نبود؛ اما وی به‌عنوان شخصیت نزدیک به ایران شناخته می‌شده است. از این رو، کم‌توجهی به اهل سنت در ۱۲ سال نخست‌وزیری نوری المالکی در عراق، به‌عنوان راهبرد جمهوری اسلامی ایران شناخته می‌شود.

عدم عزم جدی در پیگیری پرونده ترور شهید سلیمانی و ابومهدی المهندس

پس از شهادت سردار حاج قاسم سلیمانی و ابو مهدی المهندس، پارلمان عراق، طرح خروج نیروهای آمریکایی از خاک عراق را به تصویب رساند. این در حالی است که با تهدید کاخ سفید،

۱. اعضای اصلی داعش عراقی‌هایی بودند که از استان صلاح‌الدین عازم استان الانبار شده و در آنجا آموزش دیدند و سپس در موصل پایگاه خود را تشکیل دادند.

مصوبه پارلمان عراق، رنگ عمل به خود ندیده و مسکوت ماند. دونالد ترامپ، رئیس‌جمهوری وقت آمریکا، در مصاحبه‌ای عنوان داشته بود: «اگر دولت عراق، بخواهد مصوبه پارلمان را دنبال کند، ما تمام پول‌های این کشور در بانک فدرال رزرو را بلوکه می‌کنیم».

طبق بند ۲۰، قطعنامه ۱۴۸۳ سازمان ملل در سال ۲۰۰۳، مصوب شد که درآمدهای نفتی عراق، به بانک فدرال رزرو آمریکا واریز شود. وابستگی کامل اقتصاد عراق به درآمدهای نفتی و امکان بلوکه شدن درآمدهای نفتی این کشور در بانک فدرال رزرو آمریکا، عزم جدی را از مقامات عراقی در پیگیری پرونده قضایی شهید سلیمانی و شهید ابومهدی المهندس سلب کرده است.

با توجه بدین که این مصوبه، مربوط به درآمدهای نفتی است، مسئولین عراقی در صورت کاهش وابستگی خود به درآمدهای نفتی، می‌توانند کمی از قید سلطه این مصوبه رهایی یابند (مهرعلی، بی‌تا: ۱۱۱) زیرا همان‌گونه که بیان گردید؛ این مصوبه تنها در مورد درآمدهای نفتی عراق، جنبه الزام‌آور دارد. بنابراین در صورتی که درآمدهای دیگری جایگزین درآمدهای نفتی عراق شود، بغداد می‌تواند اندکی از زیر یوغ سیاست‌های آمریکایی رهایی یابد.

کاهش اثرگذاری شبکه‌های برون‌مرزی عربی ایران در عراق

ایستگاه تلویزیون در جهان عرب، برای نخستین بار در عراق در سال ۱۹۵۴ ایجاد شد. به عبارتی مردم عراق، نخستین مردمان جهان عرب بودند که از شبکه تلویزیونی بهره‌مند گردید. به همین جهت، این کشور از دیرباز محل فعالیت شبکه‌های خارجی بوده است. نبود قوانین مدون، درباره شبکه‌های تلویزیونی و رسانه‌ای نیز عاملی در حضور خیل عظیمی از شبکه‌های تلویزیونی خارجی در این کشور است (Wagner and Others, 2018). فضای رسانه‌ای در عراق، از نقش مؤثری در ساخت افکار عمومی به‌ویژه نسبت به ایران برخوردار است. هم‌اکنون بخش مهمی از رسانه‌های عراقی و عربی، مروج ضدیت با ایران هستند. جمهوری اسلامی ایران، باید در عرصه بهره‌گیری از ابزارهای دیپلماسی عمومی هوشمند عمل نماید. اندیشکده واشنگتن اینستیتوت، درخصوص کاهش محبوبیت جمهوری اسلامی در عراق، مطلبی منتشر کرده و در آن عنوان داشته است که ۸۵٪ از مردم عراق؛ از جمله ۸۲٪ درصد از شیعیان، نگرش منفی به حضور و عملکرد جمهوری اسلامی ایران در عراق دارند و این، نشان از تضعیف قدرت نرم ایران در منطقه است (Dagher, 1/15/2021). فارغ از صحت و سقم این کلام، می‌بایست به این حقیقت اذعان داشت که جمهوری اسلامی ایران از حیث رسانه‌ای، عملکرد ضعیفی در عراق داشته است.

رسانه‌های محور مقاومت در عراق، باوجود تعداد زیاد اما از توان جذب مخاطبان زیاد برخوردار نیست. محدودیت توان مالی برای حمایت از شبکه‌ها، از یک‌سو و تبدیل شدن این شبکه‌ها به تربیون احزاب سیاسی و عموماً کارکردهای خبری از سوی دیگر، اثرگذاری آن‌ها را به شدت پایین آورده است. این در حالی است که شبکه‌های ماهواره‌ای رقیب، با تکیه بر منابع مالی فراوان، محتواهای متنوع و جذاب‌تری برای مخاطب عراقی تهیه می‌کنند.

طبق آمار الکسا، در بین خبرگزاری‌های خارجی «RT» روسیه، «BBC» انگلیس، «Skynews» امارات، «الجزیره» قطر و «الیوم السابع» مصر، توانسته‌اند نظر مردم عراق را جلب کرده و بیشترین تعداد مخاطب را به خود اختصاص دهند. در میان وبگاه‌های خبری نیز «السومریه»، «الفرات نیوز» و «بغداد تودی»، بیشترین بازدید را در میان سایت‌های خبری داشته‌اند. در میان شبکه‌های خارجی، شبکه‌های «الحدث» عربستان، «RT» روسیه، «BBC» انگلیس، «دویچه وله» آلمان و «الحره»، آمریکا بیشترین موفقیت را در جذب مخاطب عراقی داشته‌اند. در این بین، شبکه‌های الحره و دجله نیز به‌شدت علیه محور مقاومت و جمهوری اسلامی ایران فعالیت می‌کنند (حسینی، بی‌تا: ۹۳).

فساد اقتصادی، عامل بدینی به احزاب شیعه

وجود فساد در بین سیاستمداران عراقی، موجب نگاه منفی و بدینی مردم عراق به ساختار حکمرانی این کشور شده است. با وجود این که فساد در اغلب احزاب و گروه‌های سیاسی عراق وجود داشته و فراگیر است؛ اما غالباً جریان‌های شیعه و وابسته به ایران، به این پدیده شهره شده‌اند. این موضوع، سبب گردیده تا چنین به نظر رسد که جریان‌های وابسته به ایران، فساد را هستند. این در حالی است که در جریان‌های دیگر و هم در اقوام دیگر؛ همچون احزاب کردی مثل حزب دموکرات کردستان، مباحثی مانند عدم شفافیت فروش نفت، فسادهای بسیار زیادی را به وجود آورده است؛ اما احزاب و گروه‌های شیعه وابسته به ایران، به فساد شهره هستند (قطرانی، ۱۴۰۰/۱۲/۲۶).

تهدیدهای همکاری‌های ایران و عراق

از رهگذر تحولات سیاسی عراق و قرار گرفتن اکثریت شیعه در رأس حکومت، فرصت‌های کم‌نظیری در زمینه روابط همکاری، در اختیار ایران قرار گرفته است؛ اما در کنار فرصت‌های موجود، چالش‌هایی نیز از ناحیه عراق وجود دارد که منافع و امنیت ملی ایران را در معرض تهدید قرار می‌دهد. در واقع از زمان فروپاشی عثمانی و شکل‌گیری دولت مدرن در عراق (۱۹۲۰)، این کشور همواره به‌صورت بالقوه، یک منبع تهدید علیه امنیت ملی ایران به‌شمار می‌آمد که در برخی از آنان به شرح ذیل است:

- رقابت و نزاع تاریخی دو کشور بر سر قلمرو، حوزه نفوذ، منافع و نواحی مرزی؛
- بروز مناقشات و منازعات قومی، مذهبی (شیعه - سنی) و احتمال سرایت آن به نواحی مرزی ایران؛
- افزایش زمینه مداخله نیروهای منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای، به سبب وجود دولت ضعیف و ناکارآمد در عراق؛

- رقابت‌های درونی جامعه شیعی، به‌عنوان عامل اصلی عدم شکل‌گیری دولت جدید و ایجاد تنش در عراق امروز؛
- ذهنیت منفی گروه‌های سیاسی سنی، نسبت به جمهوری اسلامی ایران، به بهانه حمایت و پشتیبانی از حاکمیت شیعه در عراق؛
- احتمال شکل‌گیری دولت مستقل‌گرد و تأثیر آن در افزایش مطالبات قوم‌کرد در ایران؛
- چالش‌های سیاسی، امنیتی ناشی از فدرالیسم و یا تشکیل اقلیم‌ها با توجه به امکان نفوذ دشمن؛
- ضعف در استحکام پایه‌های قدرت، آسیب‌پذیری و شکنندگی دولت شیعی، به سبب وجود فشارهای سیاسی و اقتصادی داخلی و خارجی؛
- حضور طیف‌های سیاسی زاویه‌دار با جمهوری اسلامی، در ساختار اجرایی و قانون-گذاری عراق؛
- تأثیرپذیری مقامات سیاسی عراق از ملاحظات و فشارهای سیاسی آمریکا؛
- تمایل سیاستمداران عراقی، برای ایجاد موازنه میان ایران و آمریکا در این کشور؛
- جاه‌طلبی و خیزش برای احیای قدرت گذشته؛ احساسات ملی‌گرایانه و وطن‌پرستانه اهل سنت، کردها و به‌ویژه برخی از گروه‌های شیعی؛
- حضور بازیگران خارجی و نفوذ سیاسی محیط عربی در میان جریان‌های سیاسی و طوایف، در ایجاد واگرایی و تخریب روابط تهران - بغداد.

راهبردهای همکاری ایران و عراق

- یکی از الزامات همکاری با عراق، به ضرورت تعیین نوع راهبرد با این کشور است که در ذیل مهم‌ترین راهبردهای مستخرج از نوشتار بیان می‌گردد:
- تقویت پیوندها و تعاملات اقتصادی، در راستای وابستگی متقابل اقتصادی میان ایران و عراق؛
 - ایجاد مزیت اقتصادی ایران، برای بازرگانان و سرمایه‌گذاران عراقی، از طریق فراهم آوردن بسترهای حضور؛
 - لزوم ایجاد تعادل در تراز تجاری دو کشور، در راستای ایجاد وابستگی متقابل اقتصادی؛
 - سرمایه‌گذاری در بخش‌های زیربنایی و تولیدی؛
 - استفاده از فضای عراق، جهت مقابله با تحریم‌ها؛
 - ارتقای قابلیت ترانزیت میان استان‌های هم‌جوار و تقویت بازارچه‌های مرزی؛
 - اتصال خطوط ترانزیتی و ریلی دو کشور به یکدیگر و همچنین کشورهای منطقه؛
 - کمک به دولت عراق، برای مدیریت چالش‌های سیاسی، اقتصادی، نظامی و استقرار ثبات و امنیت، به‌عنوان یک ضرورت راهبردی؛

- تلاش و اهتمام برای حفظ وحدت و انسجام درونی جامعه شیعی و یا حداقل جلوگیری از درگیری، اختلاف و چالش میان آنان؛
- تقویت حضور جریان‌های سیاسی همسو (شیعی، کردها، سنی) در ساختار قدرت جهت تثبیت موقعیت و توسعه نفوذ در حاکمیت سیاسی؛
- استمرار و تعمیق همکاری در چهارچوب منافع مشترک در سطوح ملی و منطقه‌ای، با توجه به سیاست پیوستگی امنیتی و نقش‌پذیری مطلوب در محیط امنیتی منطقه؛
- تقویت و حمایت از قدرت نظامی و امنیتی عراق، جهت کمک به خروج از چتر حمایتی آمریکا و کاهش مزیت حضور نظامیان کشورهای غربی، به‌عنوان زمینه‌ساز خروج نیروهای بیگانه؛
- تشویق و ترغیب عراق، جهت ورود به نظام امنیتی مطلوب ایران در منطقه غرب آسیا، با هدف تغییر موازنه و بی‌اثرسازی نظم موجود؛
- حفظ وحدت، روحیه انقلابی و ایدئولوژیک، توسعه ساختار و قدرت رزمی حشدالشعبی، به‌عنوان یک نهاد انقلابی و جلوگیری از تبدیل شدن آن به یک سازمان بوروکراتیک؛
- تأکید بر حل و فصل مسائل عراق، از طریق ساز و کار داخلی و گفتگوهای ملی و درونی؛
- برقراری تعامل و توازن مطلوب و سازنده با گروه‌های قومی و احزاب سیاسی، فارغ از وابستگی مذهبی و قبیلگی به‌عنوان یک الزام راهبردی؛
- به‌رسمیت شناختن حقوق و مطالبات اقلیت‌ها، اعطای امتیازات و افزایش سطح امکانات و رفاه اقتصادی، با هدف تداوم مشارکت سیاسی در قدرت مرکزی و جذب آنان در چهارچوب دولت-ملت؛
- بهره‌گیری از ابزار دیپلماسی عمومی و پنهان، جهت تحکیم موقعیت سیاسی، فرهنگی و اقتصادی؛
- استفاده از ظرفیت رسانه‌ها در عراق، اعمال مدیریت در رویکرد و تولید محتوای رسانه‌ای، کادرسازی رسانه‌ای خنثی‌سازی و جریان‌سازی؛
- ارتباط مستمر با مرجعیت و استفاده از ظرفیت ایشان، جهت جلوگیری از انحرافات و در صحنه نگاه داشتن نیروهای مردمی؛
- تقدم سیاست‌های توسعه‌محور بر سیاست‌های امنیت محور، در استان‌های هم‌مرز با عراق؛
- استفاده از ظرفیت اجتماعی عشایر، در راستای نفوذ فرهنگی در نسل‌های جدید عراقی؛
- برگزاری نمایشگاه‌ها و همایش‌های بین‌المللی، با محوریت مسائل فرهنگی و حضور مقامات عالی‌رتبه و نخبگان دو کشور؛

- بهره‌مندی از ظرفیت‌های گردشگری مذهبی، با عنایت به مراسمات دینی مشترک (پیاده- روی اربعین)؛
- انجام مطالعات و پژوهش‌های راهبردی، در خصوص عراق به‌ویژه بررسی سناریوهای محتمل در آینده وحدت سرزمینی عراق.

نتیجه‌گیری

عراق، به دلیل فرصت‌ها و تهدیدهایی که برای ایران ایجاد کرده است، نقش و اهمیت راهبردی در سیاست خارجی ایران یافته است. برخی از بازیگران منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای، به میزان اثرگذاری همکاری‌های مختلف ایران و عراق پی برده و سعی در ایجاد چالش‌ها و موانعی در مسیر همکاری‌های این دو کشور داشته‌اند. در این میان، آمریکا، نقش بسیار زیادی در بروز این چالش‌ها و موانع دارد؛ چرا که آمریکا، عراق را نقطه‌کانونی برای مهار منطقه‌ای ایران می‌داند. در چنین شرایطی، جمهوری اسلامی ایران، افزون بر تلاش برای خنثی‌سازی اقدامات آمریکا در عراق، نیازمند توجه به چالش‌های دیگری در عراق است که در راستای اهداف بلندمدت ایران در این کشور، از اهمیت راهبردی برخوردار است. از این رو، می‌بایست برای تقویت همکاری‌های سیاسی و امنیتی خود با عراق، از برخی رهیافت‌های نرم فرهنگی نیز بهره‌بردار. برخی از این پیشنهادها، در قالب توصیه‌های سیاستی در ذیل بیان می‌گردد.

توصیه‌های سیاستی

جهاد تبیین

رسانه‌های مختلف ضد محور مقاومت، فعالیت‌های بسیار زیادی در جامعه عراق، جهت هدایت افکار عمومی مردم این کشور انجام می‌دهند. همین امر، موجب شده تا اکثریت مردم عراق، حتی شیعیان این کشور نیز توجهی به اهمیت محور مقاومت نداشته باشند (شعوبا، بی تا: ۲۸). بیشتر این رسانه‌ها، از زمان حضور آمریکا در عراق، فعالیت‌های ضدایرانی خود را آغاز کردند. آنان، ایران را به توسعه‌طلبی و دخالت در امور داخلی عراق متهم می‌کنند. جمهوری اسلامی ایران، بارها این اتهامات را تکذیب کرده و عنوان داشته است که همکاری آن با دولت و گروه‌های عراقی، در چهارچوب قانون دو کشور صورت می‌پذیرد؛ چه این که اغلب مردم عراق، تحت تأثیر تبلیغات مغرضانه و هدفمند رسانه‌های بیگانه، جمهوری اسلامی ایران را عامل بسیاری از مشکلات اقتصادی و سیاسی در عراق می‌دانند. از این رو لازم است، نخبگان ایرانی به تبیین ابهاماتی که در اذهان مردم اثرپذیر از رسانه عراق به وجود می‌آید، بپردازند. برای مثال؛ می‌بایست اندیشه مقام معظم رهبری (دام‌الله‌العالی) در رابطه با صدور انقلاب می‌فرماید: «صدور انقلاب، به معنای صدور یک کالا نیست که به‌طور دائم، آن‌هم به‌وسیله اشخاص بخواهد ادامه داشته باشد. صدور

یک فکر و یک اندیشه، به معنای آن است که آن اندیشه، صحیح است و دل انسان‌ها را در اکناف عالم، به خود جذب می‌کند» را برای مردم و حتی نخبگان عراقی تبیین سازند. بر اساس بیانات حضرت امام خمینی (ره)، نقطه محوری تعامل انقلاب اسلامی با کشورهای اسلامی، مبتنی بر آگاه‌سازی مردمی و ارتباطات بین ملت‌ها است. جمهوری اسلامی ایران، حتماً می‌بایست برای کنش‌های سیاسی و نظامی خود در عراق، منطق رسانه‌ای داشته و به تبیین بپردازد. در غیر این صورت، اقدامات و عملکردهای ایران و همگرایان آن در عراق تحریف خواهد شد. از این رو، جهاد تبیین در عراق، از اهمیت و ضرورت بیش از حدی برخوردار است. این امر نیز نیازمند مقولات دیگری؛ همچون افزایش ارتباطات مردمی است که در ادامه توضیح داده می‌شود.

تقویت روابط عشایر ایران و عراق

سیستم اجتماعی - سیاسی جامعه عراق، با وجود ظاهری پیچیده، شکلی ساده و مشخص دارد. در این کشور، چند نهاد اجتماعی، قدرت سیاسی دارند که به ترتیب عبارتند از: عشیره، مراجع دینی و احزاب سیاسی. در بین سه مقوله نامبرده، عشیره، قوی‌تر و اثرگذارتر است. دلیل قوت عشیره، نبودن قانون است. در گذشته عراق، حاکمان کمی قانون‌مدار بودند و مابقی بر اساس اصولی منطقی و مشخص دینی و غیردینی رفتار نمی‌کردند. از این رو، مردم عراق جهت فرار از بی‌قانونی‌ها و ظلم‌های حاکمان ستمگر، به قبیله پناه می‌بردند. به همین دلیل است که می‌توان عنوان کرد؛ دلیل قوت عشیره، نبودن قانون است که در پی آن، افراد برای حفظ قدرت و یکپارچگی قبیله، مطیع اوامر رؤسای عشیره بوده‌اند (شعوبا، ۱۳۹۸: ۴۹).

عشایر عرب عراق، با توجه به تجربه‌ای که در تعامل با احزاب متعصب عرب‌گرا؛ همچون حزب بعث و گروه‌های تندرو سلفی همچون داعش به دست آورده و قربانی تعاملات با این دو گرایش فکری شدند، بیش از سایر گروه‌ها، به حشدالشعبی ملحق شده‌اند. برای مقابله با این دو گرایش در عشایر عرب ایران، شایسته است عشایر عرب خوزستان، با اقوام خودشان در عراق ارتباط بیشتری داشته باشند تا از تجربه و اندیشه آنان آگاه شده و تأثیر پذیرند. درحقیقت، هرچقدر ارتباط عشایر ایران و اقوامشان در عراق بیشتر شود و عشایر ایران، از تجربه عشایر عراق در تعامل با ناسیونالیست‌های عرب بهره گیرند، امنیت ملی ایران بهتر تأمین خواهد شد. این تعاملات، می‌تواند در مناسباتی همچون اربعین، برنامه‌ریزی و هماهنگی شود؛ زیرا در زیارت اربعین، ساختار عشیره‌ای دخالت زیادی دارد و چیدمان مواکب و خدمت به زائرین، اغلب بر اساس ساختار عشیره‌ای است. در این خصوص، برخی عشایر عراقی؛ همچون عشیره‌های کعب، باویه، بنی لام، الزرکان، بنی طرف، بنی تمیم، کنانه، عیدان، بنی اسد، بنی عقبه، سواری و غیره، ظرفیت قابل توجهی جهت برقراری روابط با عشایر عربی ایران دارند که می‌بایست مورد توجه قرار گیرد (قزوینی غرابی، بی تا: ۸۲-۹۰).

الگوسازی از سیره شهدا

فساد گسترده در ساختارهای اقتصادی و سیاسی عراق، موجب ناراحتی و ناامیدی مردم این کشور شده است. چنین به نظر می‌رسد که مردم، امیدی به اصلاحات ساختاری و مبارزه با فساد در این کشور ندارند. این امر، سبب گردیده تا آنان در الگوگیری از شخصیت‌های مطرح عراق و معرفی چهره‌های محبوب خود، غالباً به هنرمندان و شخصیت‌های معروف و به اصطلاح سلبریتی، با تمایلات فرهنگ غربی روی آورند. این، در حالی است که جوهره بیشتر مردم این کشور، دینی بوده و زمینه ساری و جاری در آن، آماده الگوگیری از شخصیت‌های دینی و ملی ایثارگر همچون شهدا هستند.

مشارکت بی‌سابقه مردم عراق در تشیع پیکر شهید ابومهدی المهندس و شهید قاسم سلیمانی، نشان از این حقیقت دارد. از این رو شایسته است تا از احساس نیاز جامعه عراقی، برای الگوگیری از شخصیت‌های ملی محبوب، در جهت الگوسازی از شهدای این کشور بهره‌برداری شود. با شناختی که از حشداشعبی و کارنامه آن وجود دارد، امید است که این گروه، خاستگاه و محل رشد و نمو قهرمانان آتی عراق باشد. بنابراین لازم است؛ از طریق توسعه همکاری‌ها با حشداشعبی، بر اهمیت آن افزود و به نمادسازی از شخصیت‌های محبوب ملی آن همچون شهید ابومهدی المهندس پرداخت.

افزایش همگرایی از رهیافت غیریت‌سازی

عراق، به‌رغم نابسامانی‌های امنیتی و شکنندگی‌های سیاسی، به عنصر مهم و غیرقابل انکاری در شکل‌گیری هرگونه موازنه جدید سیاسی - امنیتی تبدیل شده است؛ به نوعی که مجال کم‌نظیر در اختیار ایران جهت بازتنظیم نظم و الگوی امنیتی و همچنین ایجاد موازنه جدید منطقه‌ای با محوریت تشیع قرار داده است. این فرصت، به راهبرد افزایش همگرایی‌های منطقه‌ای با عراق امکان تحقق می‌دهد.

افزایش همگرایی میان مردم و مسئولان ایرانی و عراقی، امری زمانبر و دشوار اما بسیار لازم است. درحقیقت، با وجود اشتراکات بسیار زیاد؛ همچون حوزه تمدنی، فرهنگی و اجتماعی مشترک، وجود ارتباط تاریخی میان حوزه‌های علمیه نجف و قم، نقش مرجعیت در حیات سیاسی، وجود اماکن مقدسه و غیره، عامل تقویت روابط ایران و عراق بوده است؛ اما تبلیغات مخالفان محور مقاومت، مانع از همگرایی و همبستگی کامل میان دولت و ملت دو کشور ایران و عراق می‌شود (موسوی، ۱۴۰۱/۲/۱۹). غیریت‌سازی و تعریف دشمن مشترک، یکی از رهیافت‌هایی است که از طریق آن می‌توان همگرایی بیشتری با عراق پیدا کرد و به سوی همکاری‌های بیشتر در حوزه‌های سیاسی و امنیتی با آن پیش رفت.

کتابنامه

الجبوری، عادل (۲۰۲۲/۴/۵). الوجود التركي في العراق... أرقام وحقائق صادمة، الميادين، اضغظ على الرابط التالي:

<https://www.almayadeen.net/articles>

العلی، یوسف، (۲۰۲۱/۳/۲۰). شواهد وأدلة... كيف تعاضم تدخل الإمارات بالعراق منذ تولی الكاظمی السلطة؟، صحيفة الاستقلال، شاهد فی الموقع التالي:

<https://www.alestiklal.net/ar/view/7838/dep-news-1615986426>

آینده بان (۱۴۰۱)، جایگاه عراق در سیاستگذاری منطقه‌ای آمریکا در غرب آسیا، گاهنامه آینده، تهیه شده توسط میز تخصصی آمریکا در مرکز مطالعات و پژوهش های اطلاعاتی معاونت اطلاعاتی ارتش جمهوری اسلامی ایران، ۱(۲۱).

الگوی نقش آفرینی جمهوری اسلامی ایران در دوره بازسازی سوریه، صفحه ۴۰، اندیشکده سحاب. پورحسن، ناصر (۱۴۰۰). دیپلماسی زیارت و مقابله با جریانهای سلفی تکفیری، مرکز مطالعات راهبردی روابط فرهنگی، سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی، ۵(۱۰): ۶۷-۹۶.

ازرقی، مهدی (بی تا). ریل گذاری آمریکا برای حضور در عراق؛ ویژه نامه شناخت کشور عراق، سایت تحلیلی شعوبا.

دهقانی فیروزآبادی، دکتر سیدجلال (۱۴۰۱)، اصول و مبانی روابط بین الملل (۲)، چاپ بهارم، بهار ۲۰۲۲، تهران، انتشارات سمت.

شمس آبادی، علی (بی تا). جریان شناسی سیاسی شیعیان عراق، ویژه نامه شناخت کشور عراق، سایت تحلیلی شعوبا.

حکیم، محمداقر (بی تا). مروری خلاصه بر تاریخ معاصر عراق؛ هیچ انقلابی در عراق پیروز نشده است، ویژه نامه شناخت کشور عراق، سایت تحلیلی شعوبا.

خامنه‌ای، سیدعلی (۲۰۲۰/۸/۲۱). دیدار نخست وزیر عراق با رهبر انقلاب، قابل مشاهده در سامانه ذیل:

<https://farsi.khamenei.ir/news-content?id=46083>

خسروی، غلامرضا (۲۰۱۱). مؤلفه های داخلی پایدار و مؤثر بر سیاست خارجی عراق جدید، به اهتمام خسروی، غلامرضا. چشم انداز عراق آینده: بررسی روندهای داخلی و خارجی. تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.

خواجوی، بیمان. مهاجرانی، سیدمجید. دومانلو، طیبیه. (۲۰۱۴) بایسته‌های استراتژیک ایران در مقابل داعش: تحلیلی بر اساس مدل SWOT. قابل دسترسی در:

<https://www.cmess.ir/Admin/News/pdfFileDetails/35>

عسگرخانی، ابومحمد و بابایی، محمود (۲۰۱۳). امنیت هستی‌شناختی و مسائل امنیتی خلیج فارس بعد از انقلاب اسلامی ایران، فصلنامه پژوهش‌های سیاسی جهان اسلام، ۲(۴): ۱۱۴-۱۷۳.

فرارو، (۴/۳/۲۰۱۳)، ماجرای نماد ضد ایرانی در شهر بغداد، قابل مشاهده در سامانه ذیل:
<https://fararu.com/fa/news/145428/>
قطرانی، محمد (۱۷/۳/۲۰۲۲). آسیب‌شناسی ساختار سیاسی و فرهنگی عراق، مصاحبه‌کننده فرشاد فرهنگ، تهران.

قربانی، مصطفی و غفاری، سلیمان و کارگر شورکی، علی (۲۰۲۰). راهبرد نگاری نقش‌آفرینی جمهوری اسلامی ایران در محور مقاومت اسلامی با تحلیل SWOT، فصلنامه مطالعات سیاسی جهان اسلام، ۹(۱): ۱۵۵-۱۷۷.

مدتور پرس، (۱۶/۲/۲۰۱۹). ظرفیت بالای شهرهای مذهبی برای توسعه گردشگری سلامت، خبرگزاری گردشگری سلامت ایران، قابل مشاهده در سامانه ذیل:

<https://medtourpress.ir>
محموظی، سیدحسین (۲۸/۴/۲۰۲۰). خودکفایی کشاورزی عراق؛ تهدید یا فرصت؟، سامانه مسیر اقتصاد، رسانه تصمیم‌سازان اقتصاد ایران، قابل مشاهده در سامانه ذیل:

<https://masireqtasad.ir/108867/>
موسوی، سیدمصطفی (۹/۵/۲۰۲۲). بررسی فرصت‌ها و چالش‌های همکاری جمهوری اسلامی ایران و عراق، مصاحبه‌کننده علیرضا بیگی، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، تهران.

مهرعلی، امیرمحمد (بی‌تا). نگاهی به وضعیت اقتصادی عراق، ویژه‌نامه شناخت کشور عراق، سایت تحلیلی شعوبا.

References

Alaaldin, Farhad, (6/2/2021). A State in Collapse: Iraq's Security and Governance Failures, Washington Institute, available in below link:

<https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/state-collapse-iraqs-security-and-governance-failures>

Al-Jubouri, Adel (4/5/2022). Turkish presence in Iraq...Shocking figures and facts, Al-Mayadeen, click on the following link (In Arabic):

<https://www.almayadeen.net>

Al-Ali, Yusuf, (20/3/2021). Evidence and Evidence... How has the UAE's intervention in Iraq escalated since Al-Kazemi took power? (In Arabic):

<https://www.alestiklal.net>

Abdi, Alireza. Ashouri, Maharamali. Jamalpour, Ghorban. Sandoosi, Seyd Mohammad (2013). **OVERVIEW SWOT ANALYSIS METHOD AND ITS APPLICATION IN ORGANIZATIONS**. SINGAPOREAN Journal of

- BUSINESS ECONOMICS, AND MANAGEMENT Studies VOL.1, NO.12, 2013.
- Aindeh Ban (2021), Iraq's position in the American regional policy in West Asia, Aindeh magazine, prepared by the American specialized desk at the Center for Intelligence Studies and Research of the Intelligence Deputy of the Islamic Republic of Iran Army, 1st year, number 21, winter 1400 (In Persian).
- Asgarkhani, Abu Mohammad and Babaei, Mahmoud (2012). **Ontological security and the security issues of the Persian Gulf after the Islamic Revolution of Iran**, Islamic World Political Research Quarterly, Q2, No.4, pp. 114-173 (In Persian).
- Axelrod, Robert and Keohane, Robert. (1985). "Achieving Cooperation under Anarchy: Strategies and Institutions", World Politics, 38 (1).
- Azraghi, Mehdi (n.d.). Railing America to be in Iraq; Special issue of knowing the country of Iraq, Shouba analytical site.
- Barton, Fredrick D. and Crocker, Bathsheba N. (2003). A WISER PEACE: AN ACTION STRATEGY FOR A POST-CONFLICT IRAQ, Center for Strategic and International Studies, January 2003, p 2 – 27.
- Bioenergyfarm, (n.d.), Phase 3: Project concept and business plan, available in below link:
<https://www.bioenergyfarm.eu/en/from-idea-to-implementation/phase-3-business-plan/>
- Dagher, Munqith, (2021). Avoiding the Iranian Trap: Iraqi Shia Are not Loyal to Iran, the Washington Institute for Near East Policy, available in below link:
<https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/avoiding-iranian-trap-iraqi-shia-are-not-loyal-iran>
- David, F. (2010). **Strategic Management**, 13th Ed. New York, NY: Macmillan Publishing Company.
- Dehghani Firouzabadi, Seyed jalal (2022), **Principles and Foundations of International Relations** Vol. 2, 4th edition, spring 2022, Tehran, Samt Publications (In Persian).
- Fararu, (4/3/1392), **the story of the anti-Iranian symbol in the city of Baghdad**. available from (In Persian):
<https://fararu.com>
- Ghorbani, Mustafa and Ghafari, Suleiman and Kargar Shurki, Ali (2019). **Strategizing the role of the Islamic Republic of Iran in the axis of Islamic resistance with SWOT analysis**, Islamic World Political Studies, Volume 9, Number 1, June 2019, Pages 155-176 (In Persian).
- Gulam, Kamelia (2020) **Chapter 11 SWOT ANALYSIS Process and Basic Components**. Temple University, Philadelphia.
- Hakim, Mohammad Bagher (2020). **A brief overview of the contemporary history of Iraq; No revolution has won in Iraq**, special issue of Iraqi Country Knowledge, Shouba Analytical Site (In Persian).
- Institute for Strategic Research, (11/7/2017). Arbaeen World March, Focal Point of Shia World's Cultural Diplomacy, available in below link:

<https://csr.ir/en/news/18/arbreen-world-march-focal-point-of-shia-world%E2%80%99s-cultural-diplomacy>

Jain, Alka (2015). **SWOT Analysis in Thirukkural: Comparative Analysis with Humphrey SWOT Matrix**. IOSR Journal of Business and Management (IOSR-JBM) e-ISSN: 2278-487X, p-ISSN: 2319-7668. Volume 17, Issue 9. Ver. I (Sep. 2015), PP 17-20.

Kate O'Neill, Jorg Balsiger, and Stacy D. VanDeveer. (2004) "ACTORS, NORMS, AND IMPACT: Recent International Cooperation Theory and the Influence of the Agent-Structure Debate". *Annu. Rev. Polit. Sci.* 2004. 7:149-75.

Kal Raustiala. (2002) *THE ARCHITECTURE OF INTERNATIONAL COOPERATION*: UCLA Law School.

Keddie, Nikkie. R. (1968). The Iranian Village before and after Land Reform, *Journal of Contemporary History* Vol. 3, No. 3, The Middle East (Jul., 1968), pp. 69-91.

Keohane, Robert and Nye, Joseph (1974). *Transgovernmental Relations and International Organizations*, *World Politics*, 27 (1).

Khajawi, Peyman. Mohajerani, Sidmjid. Domanelo, of course. (2013) **Iran's strategic needs against ISIS: an analysis based on the SWOT model**. available from (In Persian):

<https://www.cmess.ir/Admin/News/pdfFileDetails/35>

Khosravi, Gholamreza (2011). **Stable and effective internal components on the foreign policy of the new Iraq, the vision of the future Iraq: a review of internal and external trends**. Tehran: Research Institute of Strategic Studies (In Persian).

Lauri Siitonen (1990). *POLITICAL THEORIES OF DEVELOPMENT COOPERATION A Study of Theories of International Cooperation*, University of Helsinki. Institute of Development Studies.

Mahfozi, Seyyed Hasan (9/2/2019). **Iraq's agricultural self-sufficiency; Threat or opportunity?** Economy path system, Iran's economic decision-makers media, available from (In Persian):

<https://masireqtesad.ir>

Mehr Ali, Amir Mohammad (28/3/2021). **An overview of the economic situation of Iraq**, a special issue of knowing the country of Iraq, Shouba analytical site (In Persian).

Medtour Press, (11/27/2017). The high capacity of religious cities for the development of health tourism, Iran Health Tourism Agency, available from (In Persian):

<https://medtourpress.ir>

Mousavi, Seyyed Mustafa (11/26/2022). **Examining the opportunities and challenges of cooperation between the Islamic Republic of Iran and Iraq**, interviewer Alireza Beigi, Islamic Council Research Center, Tehran (In Persian).

- Motamed, Mesbah, (2017). Developments in Iran's Agriculture Sector and Prospects for U.S. Trade, United States Department of Agriculture.
- Mohammed Nuruzzaman. (2008) Liberal Institutionalism and Cooperation in the Post-9/11 World. Department of Political Science University of Alberta The statements of the Supreme Leader Imam Khamenei, the meeting of the Iraqi Prime Minister with the Leader available from (In Persian): www.khamenei.ir
- Mumtaz, Kashif. (2005). SHIA FACTOR IN IRAN-IRAQ RELATIONS AFTER SADDAM, Strategic Studies Vol. 25, No. 1 (Spring 2005), pp. 14-32.
- Mumtaz, Kashif. (2003). IRAQI SHIAS AFTER SADDAM HUSSEIN: A STUDY IN POLITICAL BEHAVIOUR, Strategic Studies Vol. 23, No. 4 (Spring 2005), pp. 78-92.
- Pattberg, P. (2005): What role for private rule-making in global environmental governance? analysing the forest stewardship council (FSC), in: International Environmental Agreements 5, 175–189.
- Pourhasan, Nasser (2018). **The role-playing model of the Islamic Republic of Iran in the reconstruction period of Syria**, Pilgrimage diplomacy and confronting Salafist Takfiri currents, Center for Strategic Studies of Cultural Relations, Islamic Culture and Communication Organization, 5th year, 10th issue, Spring 2018, 67-96 (In Persian).
- Qatrani, Muhammad (7/7/2022). **Pathology of the political and cultural structure of Iraq**, interviewer Farshad Farhang, Tehran (In Persian).
- Raustiala, Kal. (2002). The Architecture of International Cooperation: Transgovernmental Networks and the Future International Law, Virginia Journal of International Law, 43 (1).
- Sahab think tank (2021), the role-playing model of the Islamic Republic of Iran in the reconstruction period of Syria, page 40, Sahab think tank (In Persian).
- Sterling-Folker, Jennifer, 2002, Theories of International Cooperation and the Primacy of Anarchy, New York: State University of New York Press.
- TANDON Y (2008). The Paris Declaration and aid effectiveness. Retrieved August 24, 2009. <http://www.pambazuka.org>.
- Shamsabadi, Ali (n.d.). The political flow of Iraqi Shiites, special issue of the knowledge of the country of Iraq, Shouba Analytical Site (In Persian).
- Tehran Times, (10/12/2021). Iran able to export engineering, technical services to many countries, available in below link: <https://www.tehrantimes.com/news/465927/Iran-able-to-export-engineering-technical-services-to-many-countries>
- Thanh Phan. (2018) REALISM AND INTERNATIONAL COOPERATION IN COMPETITION LAW. Houston Journal of International Law. University of Victoria.
- Wagner, Peter and Glioti, Andrea and Dawood, Hussein, (2018). Media legislation, MEDIA LANDSCAPES EXPERT ANALYSES OF THE STATE OF MEDIA, available in below link: <https://medialandscapes.org/country/iraq/policies/media-legislation>

Zartman, William and Touval, Saadia (2010). *International Cooperation: The Extents and Limits of Multilateralism*, New York, Cambridge University Press.